

سوزن در انبار گاه

● دکتر یزدان منصوریان
عضو هیئت علمی گروه کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت معلم تهران

چکیده

مقاله‌ی حاضر با استفاده از استعاره‌ی «سوزن در انبار گاه»، انواع روش‌های جست‌وجو و بازیابی اطلاعات را در محیط وب، به ۱۲ نوع تقسیم می‌کند. ساده‌ترین نوع جست‌وجو زمانی اتفاق می‌افتد که در صدد بازیابی فقره‌ی اطلاعاتی مشخصی، مثل کتاب یا مقاله‌ای معین از یک نویسنده، باشیم و آن فقره اطلاعاتی در یک پایگاه یا منبع مشخص، مثل فهرست یک کتابخانه یا پایگاه مقالات، موجود باشد. در دشوارترین شکل، نه فقره‌ی اطلاعاتی مورد نیاز دقیقاً مشخص است و نه پایگاهی که آن را در اختیار دارد. کاربر فقط با پرسشی در یک حوزه‌ی موضوعی مواجه است و دقیقاً نمی‌داند چه اطلاعاتی در این زمینه وجود دارد در این صورت، جست‌وجو فرایندی دو یا چند مرحله‌ای خواهد بود، چرا که کاربر مجبور است، ابتدا مناسب‌ترین منابع را که ممکن است حاوی این اطلاعات باشند، شناسایی کند و سپس به جست‌وجو در آن‌ها بپردازد. در پایان، مقاله معیارهای ارزیابی منابع اطلاعاتی برگرفته از محیط وب را معرفی می‌کند.

کلید واژه‌ها: منابع اطلاعاتی، جست‌وجو، بازیابی اطلاعات، محیط وب، ذخیره اطلاعات، اقدام پژوهی.

سرآغاز

هر چه بر حجم و تنوع منابع اطلاعاتی موجود افزوده می‌شود، جست‌وجو و بازیابی این منابع دشوارتر خواهد بود. این دشواری ناشی از ناهماهنگی میان پیشرفت «ابزارهای بازیابی» با «ابزارهای ذخیره‌ی» اطلاعات است. این در حالی است که «تولید اطلاعات» از نظر کمی بسیار ساده‌تر، و توان رایانه‌ها در ذخیره‌ی اطلاعات به مراتب بیشتر از گذشته است، اما ابزارهای سازمان‌دهی و بازیابی به همان نسبت پیشرفت نکرده‌اند. به همین دلیل، معمولاً جست‌وجوی اطلاعات با مشکلات متعددی همراه است. گاه به نظر می‌رسد، دسترسی به اطلاعات مورد نیاز در این مجموعه‌ی عظیم، هم‌چون یافتن سوزنی در انبار گاه است. در سال ۱۹۹۹، محققى به نام **ماتیو کل**^۱، در مقاله‌ای تحت عنوان «رویکردها و مسائل اصلی در صنعت اطلاعات»^۲ از همین استعاره استفاده کرده و انواع جست‌وجوها را در محیط وب به ۱۲ نوع تقسیم کرده است که در این مقاله تشریح می‌شوند.

اما مسائل مربوط به جست‌وجوی اطلاعات در محیط وب با بازیابی منابع اطلاعاتی به پایان نمی‌رسد. چرا که پس از بازیابی اطلاعات نوبت به ارزیابی آن‌ها می‌رسد. ارزیابی خود مقوله‌ی مستقل و مفصلی است. در واقع، مشکل دیگر دنیای دیجیتال، ارزیابی منابع اطلاعاتی و انتخاب مناسب‌ترین گزینه‌ها در میان یافته‌هاست. از آن‌جا که تولید و انتشار منابع به صورت الکترونیکی بسیار آسان و فراگیر است، هر لحظه سیلی از اطلاعات به اقیانوس موجود اضافه می‌شود که تنها بخشی از آن‌ها مفید است، و بخشی دیگر نه تنها مفید نیست که گاه به دلیل ارائه‌ی اطلاعات نادرست، از آن به عنوان «آلودگی اطلاعاتی» یاد می‌شود. در مجموع، دشواری جست‌وجو و بازیابی اطلاعات در دنیای دیجیتال، و در مهم‌ترین عرصه‌ی آن، یعنی «شبکه‌ی جهان گستر وب» بر بستر اینترنت، ناشی از تاثیر هم‌زمان چهار روند زیر است:

- توانایی ابزارهای ذخیره‌ی اطلاعات به نحو فزاینده‌ای رو به افزایش است.
- تحول در نظام‌های جست‌وجو و بازیابی اطلاعات، مانند موتورهای کاوش، کندتر از سرعت تکامل ابزارهای ذخیره است.
- تولید و نشر اطلاعات جدید، هر روز با سرعت و سهولت بیشتری انجام می‌شود.

■ بسیاری از کاربران شبکه‌های رایانه‌ای از مهارت‌های لازم برای ارزیابی اطلاعات به دست آمده برخوردار نیستند. مقاله‌ی حاضر تلاش می‌کند، ابتدا انواع جست‌وجوهای اینترنتی را تبیین کند و سپس به معرفی معیارهای لازم برای ارزیابی منابع اطلاعات بپردازد.

انواع جست‌وجو و بازیابی اطلاعات در محیط وب

ماتیو کل براساس استعاره‌ی «سوزن و انبارگاه»، در مجموع ۱۲ شکل اصلی جست‌وجو و بازیابی اطلاعات را در محیط وب به شرح زیر تبیین می‌کند:

۱. جست‌وجوی سوزنی مشخص در انبار گاه مشخص^۲

ساده‌ترین شکل بازیابی اطلاعات، یافتن فقره‌ی اطلاعاتی مشخصی در یک پایگاه خاص است که در واقع، هم‌چون یافتن سوزنی معین در انبار گاهی مشخص است. برای مثال، وقتی در جست‌وجوی مقاله یا کتابی هستیم که نام نویسنده یا عنوان آن را از قبل می‌دانیم و پایگاه‌هایی را که چنین اطلاعاتی ارائه می‌دهند نیز می‌شناسیم مثلاً در فهرست الکترونیکی کتاب‌خانه‌ای در جست‌وجوی کتابی هستیم که اطلاعات کتاب‌شناختی آن هم‌چون عنوان، نویسنده و ناشر در اختیار ماست. معمولاً چنین جست‌وجویی در یک مرحله انجام می‌شود و پس از یافتن فقره‌ی اطلاعاتی مورد نظر فرایند جست‌وجو پایان می‌یابد.

۲. جست‌وجوی سوزنی مشخص در انبار گاه نامشخص^۴

دومین شکل بازیابی اطلاعات زمانی رخ می‌دهد که در جست‌وجوی سوزن مشخصی در انبار گاه نامشخص باشیم. مثلاً می‌خواهیم کتاب یا مقاله‌ی مشخصی را پیدا کنیم، اما نمی‌دانیم که در چه سایت یا پایگاهی اطلاعاتی موجود است. در این صورت، ابتدا باید از طریق موتورهای جست‌وجو یا فهرست‌های راهنما، مناسب‌ترین پایگاه یا سایت را شناسایی کنیم و سپس به جست‌وجوی اطلاعات مورد نیاز خود بپردازیم. مثلاً اگر مقاله‌ای فارسی بخواهیم، سایتی به نشانی اینترنتی (www.sid.ir) می‌تواند منبع مناسبی باشد. البته نباید فراموش کرد که هیچ پایگاه اطلاعاتی از جامعیت مطلق برخوردار نیست. مثلاً اگر سایت فوق به ارائه‌ی مقالات فارسی می‌پردازد، به این معنا نیست که تمام مقالات فارسی در تمام مجله‌های ایران از ابتدا تا امروز، در آن به صورت تمام متن وجود دارد. هر یک از پایگاه‌ها در زمینه‌ای که فعالیت می‌کنند، فقط گزیده‌ای از اطلاعات موجود را در اختیار دارند. بنابراین، نباید جست‌وجوی خود را فقط به یک پایگاه یا موتور جست‌وجو محدود سازیم. توصیه می‌شود همواره مجموعه‌ای از منابع را مرور کنیم.

۳. جست‌وجوی سوزنی نامشخص در انبار گاه نامشخص^۱

سومین شکل بازیابی اطلاعات زمانی اتفاق می‌افتد که نه سوزن مورد نیاز شناخته شده است و نه پایگاهی که احتمالاً آن را در اختیار دارد. مثلاً اگر در جست‌وجوی اطلاعاتی در زمینه‌ی «آموزش الکترونیک» باشیم و منبع مشخصی مد نظر نباشد، جست‌وجوی ما در این طبقه قرار می‌گیرد. از سوی دیگر مشخص نیست، چه سایت‌ها یا پایگاه‌هایی چنین اطلاعاتی را ارائه می‌دهند و این مسئله بر دشواری جست‌وجوی ما افزایش می‌دهد. در چنین مواردی لازم است ابتدا به شناسایی «منابع هسته» و منابع اصلی در زمینه‌ی موضوعی مورد نظر پردازیم. منظور از منابع هسته منابعی است که در یک حوزه‌ی موضوعی بیشترین استنادها به آن‌ها شده است و از شهرت زیادی برخوردارند. مثلاً در حوزه‌ی آموزش و پرورش، «پایگاه اریک»^۲ با نشانی اینترنتی <http://www.eric.ed.gov> از شهرتی جهانی برخوردار است و می‌توان با مراجعه به آن، اطلاعات مفید و موثقی تقریباً در همه‌ی زمینه‌های مربوط به آموزش و پرورش به دست آورد. پس از یافتن مناسب‌ترین منابع و پایگاه‌ها باید جست‌وجوی خود را در هر یک از آن‌ها انجام دهیم تا زمانی که احساس کنیم، منابع به دست آمده کافی است.

۴. جست‌وجوی یک سوزن در انبار گاه^۳

چهارمین شکل بازیابی اطلاعات زمانی است که به یک فقره‌ی اطلاعاتی برای پاسخ گویی به پرسشی باز یا بسته نیاز داریم و فقط یک پاسخ درست کافی خواهد بود. مثلاً می‌خواهیم یک نمونه از مقالات منتشر شده در زمینه‌ی «اقدام پژوهی» در مطالعات مدیریت آموزشی را به عنوان نمونه مشاهده کنیم تا از چگونگی اجرای این روش در عمل اطلاع یابیم. در این صورت کافی است در یک پایگاه موضوعی، جست‌وجویی ساده با کلید واژه‌ی «اقدام پژوهی» انجام گیرد.

۵. جست‌وجوی تیزترین سوزن در انبار گاه^۴

گاه فرایند جست‌وجوی کمی پیچیده‌تر از نوع چهارم است که ماتیو کل، آن را در دسته‌بندی خود، جست‌وجوی تیزترین سوزن در انبار گاه می‌داند. در این‌جا منظور از تیزتر بودن، در واقع اشاره به یک ویژگی خاص است که شما در مورد اطلاعات مورد نیاز خود به آن توجه ویژه دارید. مثلاً در جست‌وجوی مقاله جدیدی در حوزه‌ی ارزیابی کیفی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان هستید. در مثالی دیگر، ممکن است در جست‌وجوی پژوهش‌هایی باشید که با روش مشخصی انجام شده‌اند. در هر صورت، نوعی معیار تعیین‌کننده دارید که جست‌وجوی شما را به نحوی محدود می‌کند. در چنین شرایطی باید از «جست‌وجوی پیشرفته»^۵ استفاده کنید. جست‌وجوی پیشرفته امکانی است که در تمام پایگاه‌ها و ابزارهای جست‌وجوی پیش‌بینی شده است و شما می‌توانید براساس معیارهای مشخصی، جست‌وجوی خود را محدود کنید. این محدودیت می‌تواند زمانی، موضوعی، جغرافیایی، یا به شکل‌های دیگر باشد. برای نمونه، اگر به قسمت جست‌وجوی پیشرفته‌ی معرفی گوگل http://www.google.com.my/advanced_search?hl=en مراجعه کنید، امکانات متفاوتی را که در آن پیش‌بینی شده است، خواهید دید.

۶. جست‌وجوی بیشترین سوزن‌های تیز در انبار گاه^۶

در ششمین شکل بازیابی، کاربر در جست‌وجوی مجموعه‌ای از اطلاعات در زمینه‌ی موضوعی مشخص، است. مثلاً پژوهشگری برای انجام یک طرح پژوهشی یا پایان‌نامه‌ی تحصیلات تکمیلی، به مرور و بررسی پیشینه‌ی پژوهش در حوزه‌ی مشخصی می‌پردازد. در این صورت کاربر باید وقت و انرژی فراوانی برای بررسی دقیق این سابقه صرف کند. چرا که در چنین شرایطی نمی‌توان به یک یا چند منبع محدود اکتفا کرد و بررسی طیف گسترده‌ای از منابع ضرورت دارد. شکل‌های دیگر بازیابی اطلاعات در شماره‌ی آینده منتشر می‌شود.

پی‌نوشت

1. Matthew koll
2. Major Trends and Issues in the Information industry
3. A known needle in a known haystack
4. A known needle in an unknown haystack
5. An unknown needle in an unknown haystack
6. Any needle in a haystack
7. The sharpest needle in a haystack
8. Advanced Search
9. Most of the sharpest needles in a haystack